

Kulturhistoriskt viktiga miljöer

Så utvecklar vi Söderhamn till en attraktiv
och hållbar kommun

Söderhamns
kommun

Den här bilagan till Söderhamn kommuns Översiktsplan redovisar områden i kommunen med högt kulturvärde och ger övergripande rekommendationer för mark- och bebyggelseutvecklingen kring dessa.

Innehåll

Riksintressen för kulturmiljövård	4
Prästgrundet (X 604)	4
Rönnskär (X 610)	4
Skärså (X 607)	6
Södra Trönödalen (X 601)	6
Trönö gamla kyrka	7
Norraladalen (X 606)	7
Söderhamn stad (X 603)	8
Söderala (X 600)	8
Asta – Siggesta och hälsingegården Erik-Anders	9
Vallvik (X 611)	9
Marmen (X 608)	10
Byggnadsminnen	11
Fäboddar	11
Övriga områden för kulturmiljövård	12
Referensmaterial	12

Riksintressen för kulturmiljövård

Prästgrundet (X 604)

Beskrivning

Prästgrundet är ett mycket välbevarat fiskeläge, grundat av Gävlefiskare som använde ön som säsongboplats. Troligen har ön använts som fiskeplats redan under förhistorisk tid. Några rösen, en labyrint och begravningsplats vittnar om det. Det nuvarande fiskeläget i Västerviken har legat på samma plats sedan 1600-talet. I byn finns ett kapell från 1830, mangelbod, bagarstuga mm. Prästgrundet har en intressant naturskogstyp med endast svag kulturpåverkan. Prästgrundet är av riksintresse för kulturminnesvård. Eftersom ön ingår i skärgårdsområdet är den även av intresse för rörligt friluftsliv.

Mark- och bebyggelseutveckling

Nybyggnad bör ej medges så länge områdesbestämmelser eller detaljplaneläggning inte har genomförts. Vid om- och tillbyggnader samt andra åtgärder bör byggnaders särdrag och byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skall tillvaratas. Bebyggelsen utgör en särskilt värdefull bebyggelsemiljö, varför byggnaderna inte får förvanskas. Byggnaders yttre skick hållas i vårdat skick. Underhåll skall anpassas till byggnadens värde samt till landskapsbilden. Byggnader som är särskilt värdefulla skall underhållas så att deras särart bevaras.

- Områdesbestämmelse eller detaljplan ska tas fram.

Rönnskär (X 610)

Beskrivning

Rönnskär är ett väl sammanhållet fiskeläge samt lots- och tullstation med i huvudsak 1900-talskaraktär. Bebyggelsen består i kärnan av fyra mycket tätt vinkelställda hus och ett tiotal skärboningar med friare grupperade bostadshus bakom båthus vid stranden. Med skärboning förstås en fiskarstuga sammanbyggd med sjöboden. På ön finns dessutom ett stort antal boningshus grupperade till en samlad miljö kring en gångväg. Dessa byggnader är till största delen utförd i sekelskiftets panelarkitektur. I fiskeläget finns före detta lotsstation och ett äldre

tullhus. Rönnskär är av riksintresse för kulturminnesvård och beläget i skärgårdsområdet. Ön är även av primärt intresse för rörligt friluftsliv.

Mark- och bebyggelseutveckling

Nybyggnad bör ej medges så länge områdesbestämmelser eller detaljplaneläggning inte har genomförts.

Vid om- och tillbyggnader eller uppförande av komplementbyggnader ska utformning och placering anpassas till befintlig kulturhistoriskt värdefull bebyggelsemiljö och landskapsbild. Byggnaders yttre ska hållas i vårdat skick. Underhåll skall anpassas till byggnadens värde samt till landskapsbilden.

- Områdesbestämmelse eller detaljplan ska tas fram.

Skärså (X 607)

Beskrivning

Skärså fiskeläge är ett av Gävleborgs läns största och samtidigt bäst bevarade. Fiskevärdskapet bedrivs fortfarande. Tillkomsten av fritidshus ligger visuellt skilt, varför den ursprungliga bebyggelsens karaktär är mycket välbevarad. Skärså är ett populärt turistmål sommartid. Skärså fiskeläge är av riksintresse för kulturminnesvård. Det utgör dessutom ett område som är intressant för rörligt friluftsliv liksom övrigt kust- och skärgårdsområde.

Mark- och bebyggelseutveckling

Ny bebyggelse ska anpassas till den befintlig rörande form, färgsättning och placering. Om- och tillbyggnad ska följa lokal byggnadstradition i form av proportioner, fasad- och takmaterial samt färgsättning.

Utanför riksintresseområdet kan ny bostadsbebyggelse med avvikande form och färgsättning uppföras, dessa områden ska vara klart avgränsade mot fiskeläget.

- Ett kunskapsunderlag om ny- och ombyggnation ska tas fram
- Framtagande av detaljplan eller områdesbestämmelse föregå nybyggnation.

Södra Trönödalen (X 601)

Beskrivning

Området omfattar den gamla kyrkan och det omgivande jordbrukslandskapet i dalgången. Den smala Trönödalen är ett utmärkt exempel på dalgångsbygd. Byarna ligger i höjd eller slutningslägen längs dalens sida. Nedanför ligger obebyggda odlingsmarker. Områdena närmast ån var förr fuktiga och därmed lämpade för slätter. Särskilt den nedersta delen av bygden, omfattande bl.a. byarna Långbro, Daglösa och Fly, bildar en sällsynt välbevarad helhetsbild med många välbevarade gårdar och boställen. Stora delar av området består av brukningsvärd jordbruksmark. Området är av riksintresse för kulturminnesvård. Trönöån som rinner igenom i dalbotten är av riksintresse för naturvård.

Mark- och bebyggelseutveckling

Det är av intresse att odlingslandskapet hålls öppet. För att bibehålla områdets värde bör markanvändningen hållas oförändrad med fortsatt hävd av åker-, ängs- och hagmark. Även vägar, lador, hägnader m.m. bör fortsättningsvis vårdas. Skogsbruket bör bedrivas med särskild hänsyn enligt 30 § Skogsvårdslagen.

Trönö gamla kyrka

Beskrivning

Trönö gamla kyrka fungerar som ett blickfång i hela södra dalgången tack vare landskapets former och siktlinjer. Gråstenskyrkan som är byggd vid 1100-talets slut eller 1200-talet är en av Norrlands bäst bevarade medeltidskyrkor och visar på ett på ovanligt bra sätt hur en medeltida kyrkplats kunde se ut. Markerna runt kyrkan är brukade, ända fram till bogårdsmuren.

Mark- och bebyggelseutveckling

I anslutning till kyrkan ska nybyggnad inte medges. Om- och tillbyggnad av befintliga byggnader ska anpassas till omgivningen. Odlingslandskapet runt kyrkan ska vidhållas för att säkerställa dess läsbarhet i landskapet.

- Nybyggnation i direkt anslutning till Trönö gamla kyrka ska inte medges

Norraladalen (X 606)

Beskrivning

Området utgörs av ett välbevarat kulturlandskap med dalgångsstruktur i östvästlig riktning. I sluttningsläge längs skogsbrynen ligger flertalet välbevarade byar, både norr och söder om dalgången. I dalbotten finns ett öppet ladlandskap med Norrala kyrka på en kulle. Kyrkan syns på långt håll i landskapet. I området finns spridda fornlämningar i närhet till byarna. Dalgången är av riksintresse för kulturminnesvård och Norralaån i dalens botten är av riksintresse för naturvård. Jordbruksmarken i området är brukningsvärd. Skogsbruket bör bedrivas med särskild hänsyn enligt 30 § Skogsvårdslagen

Mark- och bebyggelseutveckling

Nybyggnad bör endast medges inom befintliga bybildningar. Vid nybyggnation och om- eller tillbyggnad ska anpassning till kulturhistoriska omgivningar ske.

Ladorna på åkrar och ängar är ett särskilt karaktäristiskt inslag i landskapsbilden. Dessa bör bevaras.

Markanvändningen bör i huvudsak hållas oförändrad. Det är av intresse att odlingslandskapet hålls öppet. Skogsbruket bör bedrivas med särskild hänsyn.

Söderhamn stad (X 603)

Beskrivning

Stadsmiljön präglad av handel, tidig industri, sjöfart och fiske samt från 1800-talet träindustri. Stadskärnan runt Rådhuset och rutnätsstaden på norra sidan av Söderhamnsån. Här återfinns även Ulrika Elonora kyrka ifrån 1692 ritad av Nicodemus Tessin den yngre.

Fiskarstaden Öster på åns södra sida har ett äldre bebyggelsemönster ifrån tiden före stadsbranden 1876.

Mark- och bebyggelseutveckling

Ny bebyggelse ska föregås av detaljplan. Utvecklingen ska följa de riktlinjer för Söderhamn stad som återfinns i Översiktsplanen (2020).

- Ett kunskapsunderlag om funktionalistisk och modern arkitektur i Söderhamns stad ska tas fram

Söderala (X 600)

Beskrivning

Området är beläget mellan Söderala och Ålsjön och utgör en låglänt jordbruksslätt omgiven av byarna Askesta, Ina och Sund. Landskapet präglas av den öppna jordbruksslätten. Det är angeläget att jordbruksdriften upprätthålls.

Mark- och bebyggelseutveckling

Öppet odlingslandskap ska kvarstå. Ny bebyggelse ska tillkomma i befintliga bebyggelsegrupper med placering som anknyter till de tidigare bebyggelse längs med åsar och höjder.

- Samlad ny bebyggelse ska föregås av detaljplan.

Asta – Siggesta och hälsingegården Erik-Anders

Beskrivning

Dalgången mellan Siggesta och Ellne är en del av Söderalabygden. Här är Hälsingegården Erik-Anders, som ingår i Världsarvet Hälsingegårdar belägen.

Området utgörs av ett öppet odlingslandskap med brukningsvärd jordbruksmark. Området är del av riksintresseområdet Söderala centralbygd. Bebyggelsen är lokaliserad längs den gamla kommunikationsleden som går igenom området i skogskanten. I området finns flera fornlämningar.

Mark- och bebyggelseutveckling

Ny bebyggelse bör endast medges i befintliga bebyggelsegrupper. Det är av särskild vikt att undvika nybyggnation i odlingslandskapet. Utökad lovplikt i enlighet med områdesbestämmelse Sa:108 gäller för Asta by där Erik-Anders är belägen.

Vallvik (X 611)

Beskrivning

Vallvik är ett av länets bäst bevarade massaindustrisamhällen. Fabriksanläggningen anlades 1907 på en tidigare obebyggd udde mot havet. Efter hand byggdes samhället upp, med bostäder och serviceanläggningar, söder om fabriken. Industrins betydelse för orten har varit mycket stor och det finns en intim koppling mellan industrins och samhällets utveckling. Inom industriområdet finns, trots moderniseringar och tillbyggnader, äldre välbevarade byggnader såsom ett flertal magasin, verkstäder, pumphus, pannhus, brandstation, f.d. disponentbostad, lokstall m.m. Äldre arbetar- och tjänstemannabostäder i samhället är till största delen välbevarade. Området är av riksintresse för kulturminnesvård.

Mark- och bebyggelseutveckling

Ny bebyggelse i direkt anslutning till kulturhistoriskt intressant bebyggelse ska anpassas till denna. Inom övriga områden kan bebyggelseutveckling ske inom befintliga detaljplaner.

De befintliga arbetar- och tjänstemannabostäder ritade av Torben Grut ska bevaras. Om- och tillbyggnader ska undvikas, men vid behov ska de anpassas till omgivande kulturhistoriska miljöer.

Rivnings- och förvanskningsskydd för kulturhistoriskt värdefulla byggnader ska säkerställas i detaljplan eller områdesbestämmelser. Detaljplaner som medger utbyggnad av storskaliga flerfamiljshus ska upphävas.

- Detaljplaner som medger nybyggnad av storskaliga flerfamiljshus ska upphävas
- Rivnings- och förvanskningsskydd för kulturhistoriskt värdefulla byggnader ska säkerställas i detaljplan eller områdesbestämmelse

Marmen (X 608)

Beskrivning

Området kring Marmen är en av Hälsinglands rikaste platser för lämningar efter lågteknisk järnframställning. Lämningarna består av slagg som indikerar bybildningar och kolningsgropar. De provtagningar som utförts visar på att lämningarna är från senare delen av 700-talet och början av 800-talet. Fornlämningsområdet är mycket typiskt för hur järnframställningsplatser ser ut i Hälsingland. Koncentrationen av dem följer i huvudsak Ljusnans och Voxnans sträckning och är inte kopplad till den nutida bebyggelsen. Vid Askesta finns en kulturhistoriskt värdefull miljö kring det tidigare sågverket. I Marmaverken finns en samlad bruksbebyggelse bevarad; arbetarbostäder, förmansbostäder och herrgården. Området kring Marmen är av riksintresse för kulturminnesvård. Det är dessutom av intresse för rörligt friluftsliv. Beträffande luftfartsintressen se kapitel 3.14, luftfart. Vid Höljebro finns en lövlund av intresse för naturvården.

Mark- och bebyggelseutveckling

Ny bebyggelse ska lokaliseras till befintliga bebyggelsegrupper och byar. Särskild hänsyn ska tas till att undvika exploatering i närhet av registrerade fornlämningar.

Markanvändningen bör hållas oförändrad. Skogsbruket ska bedrivas med särskild hänsyn, enligt 30 § Skogsvårdslagen.

Byggnadsminnen

I Söderhamns kommun finns 24 byggnadsminnen. För dessa krävs vanligtvis tillstånd ifrån Länsstyrelsen Gävleborg för att riva, flytta, bygga om eller bygga till; göra ingrepp i eller ändra exteriören, till exempel byta tak- och fasadmateriel eller fönster och dörrar; ändra planlösningen; ändra eller göra ingrepp i stommen; ändra färgsättning eller ytskikt eller ändra interiören eller den fasta inredningen.

Kommunen ska verka för att byggnadsminnen hålls i gott skick och att relevant skydd läggs i exempelvis detaljplaner.

Namn		
Gatu- och parkmark runt Rådhusstorget	Kvarteret Elefanten 3	Odd Fellowlogen
Gamla gevärsfaktoriet	Gamla posten	Rådhuset
Sidenhuset	Erik-Anders i Asta	Kvarteret Tigern 5
Västergården i Asta	Kvarteret Hästen 3	Prästgården
Kvarteret Björnen 4	Kvarteret Hästen 5	Kvartetet Vargen 2
Centralhotellet	Förvaltningshuset	Järnvägsviadukten
Rådhuskonditoriet	Söderhamns station	Storjungfruns fyrplats
Bergstedts	Stadshotellet	Prästgrundets kapell

Fäbodrar

Kulturhistoriskt intressanta fäbodrar på landsbygden ska bevaras och utvecklas.

Område	Namn
Trönöskogarna	Norrbodarna
Trönöskogarna	Svartjärnsbodarna
Trönöskogarna	Långbrosbodarna
Trönöskogarna	Visbodarna
Norralaskogarna	Över-Lussmar fäbodrar
Norralaskogarna	Krype fäbodrar
Holmsveden-Stråtjärä	Bölesfäbodarna
Holmsveden-Stråtjärä	Hamnäs fjärdens fäbodrar
Holmsveden-Stråtjärä	Strand fäbodrar

Övriga områden för kulturmiljövård

Intressen för kulturmiljövård bör så långt som möjligt bevaras inom viktiga områden.

Nybebyggelse ska inom dessa områden ska särskilt anpassas till befintlig bebyggelse och stads- eller landskapsbilden. Om- och tillbyggnader samt annan ändring av byggnad ska utföras särskilt varsamt så att förvanskning inte sker. Byggnader inom intresse för kulturmiljövård ska underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

Utförligare beskrivning och vägledning finns i följande program:

- Naturvårdsprogram, länsstyrelsen 1997
- Naturatlas, miljö- och hälsoskyddskontoret 1989
- Bevarandeprogram för odlingslandskapet, länsstyrelsen 1996
- Särskilt värdefulla bebyggelseområden i Söderhamns kommun, Läns museet 1989
- Bebyggelse i Söderhamns kommun, Gästrike-Hälsinge Referensmaterial

Referensmaterial

Följande material kan användas som referensmaterial och ge rekommendationer för enskilda objekt eller områden.

- Arkitektur i Söderhamns Kommun
- Bygga på Öster, 1979
- Kulturhistoriska byggnader i Söderhamn, 1995
- Söderhamns stadsbebyggelse – Historik och bevarandeplan, 1985